

do systému komunikácie, nájsť jeho miesto v štruktúre jazyka. Totéž učinil podľa Cullera Freud pre faktá našej psychiky a Durkheim pre faktá našej spoločnosti.

Čtvrtá kapitola knihy sa zaoberá obecnou teóriou znakov ako rozpracovaním Saussurova dedičtva. Culler ukazuje, ako je Saussurovo pojetie jazykového znaku zobecniteľné natoľko, že sa stáva paradigmatom obcej teórie znaku, *sémiologiei*, širšie uplatniteľné v rámci humanitných vied i mimo ň. Uvádí tri obecné typy znakov: *ikony* (u nich ide o spojenie označujúceho s označovaným na základe podobnosti), *indexy* (u nich ide o spojenie na základe kauzality), a *vlastní znaky* (kde ide o spojenie arbitrárne). Saussurovské hľadisko ovšem svádi k otázke, ktorou si Culler v knihe nekladie a ktorá by mohla byť pre myšlienku sémiologie fatálna: je vôbec niečo, čo majú ikony a indexy spoločného so znakmi v saussurovskom zmysle a čo dáva zmysel jejich podřazení jednej obcej kategórii a jednej obcej nauce? Není tou najcharakterističtšou vlastnosťou saussurovských znakov práve jejich arbitrárnosť, a teda anti-ikonickosť a anti-indexičnosť? V zaveru kapitoly sa pak autor dostáva k pojmu *logocentrismu*, charakteristickému pre súčasny postštrukturalizmus, a naznačuje, že tento pojem úzce súvisí s pojetím jazyka jako nomenklatury myšlienkových obsahů.

Na zaveru môžu jenom zopakovať to, čo jsem uvedl již na začátku: Cullerovo zachycení Saussura je mimořádně dobré a to, že nyní existuje ve slovenštině, je třeba nadšeně uvítat. I překlad Jany Lazarové se zdá být dobrý, i když ne zcela bez chyb (jmenuje-li se Hockettova kniha o lingvistice *The State of the Art*, neznamená to *Postavení umění*, ale spíše *Současný stav oboru*).

Jaroslav Peregrin

Norman MALCOLM: Ludwig Wittgenstein v spomienkach

(So životopisnou črtou Georga Henrika von Wrighta).

Bratislava, Archa 1993, 109 s.

Čítanie životopisu filozofa má vždy zvláštnu a neopakovateľnú atmosféru. Možno ju vyvolávajú spomienky na vlastnú mladosť s jej nepopierateľnou a neopakovateľnou snahou nájsť za zdanlivo chladným krištáľovým lesom pojmov horúce srdce ľudského a zraniteľného mysliteľa. Možno čaro vyplýva z predpokladu životopisu, ktorým je obyčajne hlboký, alebo aspoň hlboko prežívaný, priateľský vzťah, ktorý sa viaže k "spoločnej stavbe", k vlastnému filozofovmu dielu. To nikdy nie je iba pozadím, ale možno jediným dôvodom biografie. Veď táto budova vlastne vznikla vo vzájomnom kontakte a vplyve, alebo bola prinajmenšom predmetom veľmi pozorného pozorovania. Mohlo by sa zdať trochu kruté, že každý taký životopis je podmienený "dielom" (významom, vplyvom) filozofa, keby sme si neuvedomili, že odlišovať filozofa od jeho

diela je príliš nečestné, moralizovať na takto vykonštruovanom vzťahu príliš plytké, že samo toto rozdelenie je vlastne nemožné.

Ak zväžeme všetky tieto okolnosti, musíme pripustiť, že Malcolmove spomienky, *Ludwig Wittgenstein v spomienkach*, spĺňajú všetko, čo od nich očakávame, že navodzujú práve takúto atmosféru. Sú písané jasným a strohým jazykom, ktorý charakterizuje zodpovednosť voči predmetu, ale aj úzkostlivá snaha o pravdivý a objektívny výraz. Práve ich forma im dáva pečať dokumentu, ale zároveň ich aj paradoxne odlišuje od neosobných faktografických opisov života. Malcolm tým prezrádza veľa aj o sebe - napriek očividnej snahe podať obraz učiteľa a priateľa v súhrne zážitkov, postrehov a zábleskov vplyvu mimoriadnej osobnosti - neustále a nepretržite sa vracia k predmetom ich spoločného záujmu - k Wittgensteinovým myšlienkam.

Z nich a na nich buduje Wittgensteinov portrét. Z nich odvíja jeho zdanlivo čudácku, zdanlivo nelogickú, zdanlivo roztržitú, no nepopierateľne činorodú aktivitu. Z nich vysvetľuje jeho úniky od spoločnosti, jeho dlhodobé pobyty v samote (v Nórsku, v Írsku). Práve hĺbka a originalita myšlienok privádza Wittgensteina do úzkych a plodných sedení so svojimi žiakmi, ale aj k nekompromisnosti a konfliktom, ktoré sa môžu zdať malicherné a nepochopiteľné - ak abstrahujeme od jeho osobnosti. V tomto kontexte je práve Wittgensteinova osobnosť vykreslená hlboko, citlivo a sympaticky. Za myšlienkou i za jej ne-pochopením stojí priveľa tvorivého úsilia, príliš veľa námahy, aby bolo možné sa jej ľahko vzdať. Nárok na vlastnú pravdu preto nikdy nie je iba prázdnu pózou - je to životný postoj. A tak Wittgensteina nepochopenie znovu a znovu hlboko zraňuje, i keď s ním počítá. Je príliš ťažké dať návod, ako sa vyhnúť nedorozumeniu, v každom prípade však aspoň životný postoj je signálom, ktorý na jeho možnosť upozorňuje a (ak nás vedie k nezvyčajne prísny nárok na nás samých) určite aspoň morálne ospravedľuje prísnosť nárokov na ostatných.

Strohý profil Wittgensteinovej osobnosti Malcolm spája s vonkajškovými prejavmi - so skromnosťou materiálneho vybavenia a životných nákladov, ktoré tvoria radikálny kontrast so šírkou jeho mysliteľských záujmov. V tomto smere Wittgenstein vonkoncom nie je skromný a jeho neobvyklá erudícia ho núti neustále prekračovať hranice - možno hranice logiky, možno filozofie - v každom prípade je to pohyb inšpiratívny aj na všetkých iných poliach - v estetike, v jazyku, v obrazotvornosti, etike, hudbe a pod. Preto snáď rovnako ťažké ako pátranie po "autentickom" Sokratovi (alebo možno ešte ťažšie), je pátranie po autentickom Wittgensteinovi. Aspoň jeho myšlienky, orientované toľkými rozličnými smermi, takúto snahu prinajmenšom neufahčujú.

Rovnako sa nedá tvrdiť, že by sme vedeli až tak málo. Ak nič iné, máme k dispozícii texty a ostatné svedectvá. Ale tie spomenutú analógiu akoby prehlbovali - hůževnaté pátranie po slove, mene, pojme a obraze sa pripája k možno niekedy prehliadanom, úzkostlivo zadržíavanom a hlboko vážnom dychu na hraniciach bytia. Lebo výpoveď je výpoveďou o svete, je obrazom sveta, je analógiou sveta, ale stojí stále voči tej temnej a neznámej jednote parmenidovského bytia. *Subjekt je hranicou sveta*. Áno, k tým tvrdeniam treba mať veľa odvahy, ale ona sama nikdy nestačí, musí ju podoprieť dlho pripravované zdôvodnenie.

Po spinozovsky redukovaných výpovediach o týchto problémoch sa vlastne nič neuzaviera, *Traktát* akoby sa vracal po ceste, ktorou prišiel a ktorá nie je o nič menej

zložitá - o čom nemožno mlčať, o tom treba hovoriť. Priestor na herézu akoby sa sám ponúkol pod jednou podmienkou - tou je mravnosť, alebo možno ešte jednoduchšie - česťnosť, teoretická česťnosť, poctivá mysliteľská práca. Ak by analytická filozofia nebola priniesla nič viac ako tento postreh a nárok, už tým by spravila veľmi veľa. Je ťažké zhodnotiť, aký nepodstatný môže byť tento nárok v moderných časoch, ktoré podobne ako všetky moderné časy chcú hľadať a vidieť poklady iba v kalných vodách nejasnej, nepresnej neurčitosti - v programe, ktorý vlastne to hlavné vylúči z okruhu záujmov. Tu analytická filozofia, alebo aspoň jej tradícia zohráva úlohu strážcu kultúry myslenia. Nie je to kontrola v pejoratívnom zmysle - je to skôr váha, hodnota a prirodzená elegancia cizelovaného pojmu, ktorý, či chce alebo nechce, pôsobí ako vzor alebo ako metóda.

A preto je pochopiteľné, že vo svojich najvyšších produktoch je tento spôsob myslenia súčasťou kultúry, pretože plní mnohé úlohy. Je ako plod, ktorý môže každý odtrhnúť a ochutnať, je popri svojej chuti aj súčasťou krajiny.

Ludwig Wittgenstein nie je u nás neznámym pojmom už niekoľko desiatok rokov. Má svoj výraz a svoju tvár. Mnohí autori hovoria o dokonalosti jeho jazyka v iných jazykoch. Nikto z nich nedokazoval, že Traktát nie je báseň. Slovenský preklad tiež tento názor nemôže vyvrátiť, aspoň nie úderom prvej vety:

Svet je všetko, čo sa má tak a tak.

Oliver Bakoš